

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ
В ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Дарії ЧОРНОЇ

4 курсу, денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор

Зоряна КОВАЛЬЧУК

Рецензент:

кандидат психологічних наук

Ольга ЗАВЕРУХА

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« 1 » травня 2023 р., протокол № 11

завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів

2023

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота. Соціально-психологічні чинники формування довіри в шлюбних відносинах.

Робота присвячена проблемі соціально-психологічних чинників формування довіри в шлюбних відносинах. Здійснено аналіз наукових досліджень феномену довіри як фундаментальної основи міжособистісної взаємодії, понять «сім'я» та «шлюб» у науковій літературі. Виокремлено соціально-психологічні чинники формування довіри у шлюбних відносинах та емпірично досліджено їх особливості прояву між шлюбними партнерами. Розроблено рекомендації молодим парам щодо налагодження довірчих стосунків у шлюбі.

Ключові слова: довіра, сім'я, шлюб, рольові очікування, шлюбно-сімейні відносини, довірчі стосунки у шлюбі

Qualification work. Socio-psychological factors of the formation of trust in marital relations.

The work is devoted to the problem of socio-psychological factors of the formation of trust in marital relations. The analysis of scientific studies of the phenomenon of trust as a fundamental basis of interpersonal interaction, the concepts of "family" and "marriage" in the scientific literature was carried out. The socio-psychological factors of the formation of trust in marital relations have been singled out and the peculiarities of their manifestation between marriage partners have been empirically investigated. Recommendations for young couples on establishing trusting relationships in marriage have been developed.

Key words: trust, family, marriage, role expectations, marital and family relations, trust relations in marriage

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування довіри в шлюбних відносинах	
1.1. Довіра як фундаментальна основа міжособистісної взаємодії.....	8
1.2. Поняття «сім'я» та «шлюб» у науковій літературі.....	12
1.3. Аналіз соціально-психологічних чинників довіри у шлюбних відносинах.....	18
Висновки до першого розділу.....	24
Розділ 2. Емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування довіри в шлюбних відносинах	
2.1.Опис процедури емпіричного дослідження.....	26
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	28
2.3. Рекомендації щодо налагодження довірчих стосунків у шлюбі.....	35
Висновки до другого розділу.....	37
Висновки	40
Список використаних джерел	44
Додатки	48

ВСТУП

Сім'я є одним з основних засобів задоволення основних людських потреб: любити і бути коханим, самореалізації, саморозвитку, безпеки, соціального визнання і підтримки, репродуктивних і соціальних потреб. Перебування у шлюбі безпосередньо впливає на розвиток особистості людини.

Вивчення подружніх стосунків має велике теоретичне і практичне значення, даючи змогу зрозуміти багато процесів, що відбуваються як в особистому житті людини, так і в суспільстві загалом.

Нова соціально-політична та економічна ситуація в нашій країні (воєнний стан, економічна криза) чинить сьогодні особливо серйозний вплив на сімейну систему. Демографічні зміни, міграційні процеси та економічні зміни в країні безпосередньо вплинули на формування української сім'ї, що призвело до зростання нестабільності шлюбу і формування дисгармонійних стосунків між її членами. Вступаючи в шлюб, молоді пари часто не усвідомлюють усієї серйозності та відповідальності свого союзу. Сучасні соціологічні дослідження показали, що кількість розлучень серед молодих пар, які не досягли трирічного стажу сімейного життя, зростає. На жаль, кількість розлучень у зрілому віці також зростає. Це кульмінація процесу емоційного поділу, зростаючої незадоволеності та відчуження пари.

Проблеми шлюбно-сімейних відносин вивчали в наукових працях таких дослідників, як К. Борщ, С. Глазунов, Т. Гурко, Л. Костровець.

(Л. Омельченко, О. Сидоренко та ін.). Науковці зазначають, що погіршення подружніх стосунків не відбувається раптово, але може бути передбачене на ранній стадії, що дає змогу скоригувати труднощі та відновити подружню взаємодію.

Основними причинами сімейних криз психологи називають незадоволеність подружніми стосунками і втрату довіри між партнерами. Відсутність довіри в подружніх стосунках унеможливорює практично справжній діалог між

подружжям, який є важливим елементом взаєморозуміння, гарного емоційного фону в домі та гармонійних стосунків.

Довіра – це багатовимірне явище, яке відіграє важливу роль у міжособистісних стосунках. Принцип довіри в соціальній взаємодії є умовою ефективного та продуктивного розвитку особистості, даючи змогу розкрити унікальні потреби та здібності людини. Саме довіра дає змогу визначити ступінь близькості між людьми і є основою для найміцніших стосунків.

Дослідження соціально-психологічних чинників, що впливають на здатність подружжя до підтримки тривалих шлюбних відносин та виявлення можливих ризиків їх розірвання стала актуальною темою наукових розвідок українських та зарубіжних вчених (Т. Андреева, О. Бондарчук, В. Дружинін, Г. Дворецька, С. Голод, Ф.Кован, А. Лідері, А. Потапчук та ін).

Зауважимо, що проблема формування довіри у шлюбних відносинах до нині не має адекватної і загальнозначущої наукової експлікації та розв'язання, незважаючи на значний обсяг дослідницької роботи з проблем феномену довіри у соціальній взаємодії (Е. Аронсон, М. Бубер, Н. Василець, Е. Гідденс, О. Кожем'якіна, Д. Лисенко, М. Лума, С. Максименко, Д. Майерс, А. Маслоу, Е. Пратканіс, К. Роджерс, Б. Рутковський, А. Селігмен, Е. Фромм, Е. Еріксон та багато ін.).

Таким чином, наявна і вкрай актуальна соціально-психологічна проблема консолідувалась в науково-дослідну проблему, що й зумовило формулювання теми нашого бакалаврського дослідження: «Соціально-психологічні чинники формування довіри в шлюбних відносинах».

Об'єкт дослідження: феномен довіри у шлюбних відносинах.

Предмет дослідження: соціально-психологічні чинники формування довіри у шлюбних відносинах.

Мета: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості соціально-психологічних чинників формування довіри в шлюбних відносинах.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукових досліджень феномену довіри як фундаментальної основи міжособистісної взаємодії.
2. Виокремити особливості дослідити соціально-психологічні чинники довіри у шлюбних відносинах.
3. Емпірично дослідити особливості соціально-психологічних чинників формування довіри в шлюбних відносинах.
4. Розробити рекомендації молодим парам щодо налагодження довірчих стосунків у шлюбі.

Теоретико-методологічними основами дослідження слугували: концептуальні положення про сутність і вплив феномену довіри на розвиток особистості та міжособистісні відносини (Е. Еріксон, О. Кожем'якіна, Н. Кравець, С. Максименко, В. Нападиста, К. Роджерс, П. Штомпка); теоретико-прикладні дослідження проблеми шлюбно-сімейних відносин (К. Борщ, Т. Гурко, Л. Костровець, Л. Омельченко, О. Сидоренко та ін).

Методи дослідження: теоретичний аналіз та синтез наукових джерел присвячених проблемі формування довіри у шлюбних відносинах; психодіагностичні методики, тестування, методи статистичної обробки даних: порівняльний аналіз середніх значень, кореляційний аналіз за коефіцієнтом Пірсона. Емпіричне дослідження проводилось з використанням Google-платформи.

Емпірична база дослідження: загалом у дослідженні прийняли участь 30 пар (60 респондентів), з яких в процесі анкетування було відібрано 10 пар (20 осіб віком 25 - 35 років). Критеріями відбору сімейних пар стали наступні показники: вік обох партнерів (до 35 років), для обох цей шлюб мав бути першим, наявність 1 або 2 дітей.

Теоретична значущість дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про соціально-психологічні чинники формування довіри у шлюбних відносинах та здатності подружжя до підтримки тривалих шлюбних відносин.

Практична значущість дослідження: Результати емпіричного дослідження можуть бути застосовані при викладанні курсів «Соціальної психології», «Психології сім'ї», а також у роботі сімейних психологів під час консультування сімейних пар з метою попередження сімейних конфліктів, налагодження довірчих стосунків між шлюбними партнерами.

Структура бакалаврської роботи включає два розділи та висновки до них, загальні висновки, а також список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ В ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ

1.1. Довіра як фундаментальна основа міжособистісної взаємодії

У соціальних науках і психології дослідники трактують довіру як початкову базову умову соціальних та психологічних відносин. Це особливий стан моральної свідомості, який охоплює моральні почуття та переконання, що мотивують або спонукають людину до дії. Довіра є раціональним вираженням людської психології. Основна функція довіри полягає в регулюванні моральних відносин [39].

Довіра - це віра в надійність людини або системи, переконаність людини, групи, суспільства або нації в тому, що навколишнє середовище не має наміру заподіяти їм шкоду. Фундаментальна та базова довіра до світу, сформована в дитинстві, є передумовою для соціального порядку. Це основа чуттєвого самовизначення людей на засадах «ми - вони» та «ми - інші», найпоширеніші форми формування соціальної спільноти, що, на думку Е. Гіденса, потребують розвитку активної довіри «в контекстах від близьких міжособистісних стосунків до глобальних систем обміну». визначає готовність довіряти незнайомим людям, що є вкрай важливим для посттрадиційних стосунків [5, с. 18].

Варто зазначити, що довіра як етична категорія має глибоко психологічну природу і відображає не лише стосунки між людьми, а й ставлення самої людини до тієї частини світу, з якою вона взаємодіє в кожен конкретний момент часу. Саме довіра визначає ступінь близькості між людьми і є основою для найміцніших стосунків. Ступінь довіри як до суспільства, так і до самого себе є одним із найглибших чинників, що впливають на успіх і прагнення до особистісного зростання та розвитку [17, с.58].

Цей феномен використовували для розв'язання багатьох соціальних проблем (розв'язання конфліктів, домашнє насильство), часто на основі аналізу меж довіри та її функціональних законів. Національні та міжнародні дослідники

вивчали довіру до світу (наприклад, Т. Говір, Е. Еріксон), довіру до інших (наприклад, М. Дойч, К. Роджерс, Дж. Роттер), довіру до самого себе, довіру до себе (наприклад, Д. Бразерс, А. Бандура, А. Менегетті, Ф. Перлз, Е. Шостром).

Довіру також традиційно розглядають як компонент інших типів стосунків (В. Лосенко) і як самостійний вид спілкування. Їй рідко надають статусу «незалежних» стосунків, але навіть у цьому разі вона не наділяється власними психологічними характеристиками [5, с. 58].

Зверніть увагу, що довіра іноді інтерпретується дослідниками (Д. Бразерс, Т. Говір, Б. Мюір, Л. Райсман) як система настанов або диспозицій (установок) стосовно соціального світу та самого себе. Такий підхід є необхідним, але недостатнім, оскільки не може охопити всі смислові відтінки цього явища [12, с. 50].

Довіра є одним з основних чинників, що визначають самооцінку, яка є головною умовою для саморозвитку людини. Успішний саморозвиток неможливий без довіри та позитивного ставлення до себе; перш за все, необхідне правильне ставлення до інших. Якщо ніхто не вірить у вас, люди не будуть вірити в себе. Позитивне ставлення (довіру) К. Роджерс трактує як теплоту, симпатію, байдужість, прихильність і прийняття [32].

У контексті цього дослідження варто зазначити, що відсутність довіри в подружніх стосунках унеможлиблює практично автентичний діалог між партнерами, що є важливим елементом взаєморозуміння та позитивного емоційного контексту.

Дослідники наголошують, що найважливішою функцією довірчих стосунків є змістовний обмін думками та почуттями, що ґрунтується на довірі й упевненості в іншому партнері. Важливими функціями довіри вчені вважають: психологічну безпеку, зворотний зв'язок у процесі самоусвідомлення, психологічне примирення та поглиблення стосунків [32, с. 98]. Ці функції вважаються найбільш акцентованими у способі взаємодії зі шлюбним партнером.

На думку О. Кожем'якіної, довіра тісно пов'язана з поняттям толерантності. Науковці розглядають толерантність як терпиме ставлення до інтересів і позицій інших людей за умови незгоди з ними [12, с. 45].

Науковці трактують толерантність як вільне визнання іншого, Іншого, «зрештою, на засадах гідності та свободи всіх людських істот» [18, с.196]. Таким чином, толерантність у шлюбі зазвичай є однією з основних ланок, що впливають на формування довіри між партнерами [17, с. 362]. Адже в подружній взаємодії толерантність між партнерами та розвиток довірчих і продуктивних стосунків є одними з основних завдань родинного благополуччя [11, с. 83].

Таким чином, акцент робиться на встановленні відносин толерантного обміну, розвитку позитивного діалогу, готовності прийняти партнера по шлюбу з його власною думкою, відкритості у взаєминах і, насамперед, правильному розумінні світогляду «іншого», що є обов'язковими критеріями гармонійних шлюбних стосунків [11, р. 101].

Це створює умови для виникнення довіри, які передбачають формування стосунків, за яких людина відкрита для «іншого», об'єкт довіри відповідає певним очікуванням і діє з відповідною якістю, ефективністю, передбачуваністю, взаємністю та відповідальністю [11, с. 102].

Однак, на наш погляд, поняття «толерантність» і «довіра» не слід ототожнювати. Не варто ототожнювати поняття «толерантність» і «довіра», хоча в науковій літературі толерантність визначається як відкритість, довіра, прийняття інших і довіра до людини. Довіра створює передумови для формування толерантності, виконуючи такі функції, як спілкування, оцінка, діалог, розслаблення, визнання, емпатія та сприйняття [3, с. 115].

У сімейній взаємодії довіра і толерантність запобігають виникненню різноманітних конфліктів і налагоджують конструктивну діяльність із партнером по шлюбу.

Дослідник П. Штомка аналізує динаміку міжособистісної довіри та виокремлює перший і другий рівні цього явища [45, с. 71-73]. На його думку, спочатку довіра до людини формується на основі першого імпульсу довіри

(визначальними факторами є зовнішність і поведінкові характеристики, включно зі статусом і соціальною роллю). Потім додаються такі чинники, як репутація, рекомендації та відгуки інших людей. Основний стимул довіри також залежить від соціальних уявлень, установок, стереотипів і забобонів щодо різних соціальних груп. Вторинні рівні структур довіри залежать від контекстуальних і ситуаційних чинників, які сприяють чи перешкоджають довірі [45, с. 79].

Кількість та доступність інформації про учасників міжособистісних стосунків, наприклад, ясність і точність статусу іншої людини, також є важливим чинником; П. Штомпка зазначає, що наступний (третинний) рівень у структурі довіри ґрунтується не на певних враженнях чи імпульсах, що можуть виправдовувати або не виправдовувати довіру, а на раціональному мисленні індивіда; він вказує, що вона ґрунтується на оцінках [45, с. 79].

Варто зазначити, що, на думку А. Селігмана, категорія довіри є багатофакторним конструктивом, у якому виокремлено два елементи – довіру та надійність. Дослідник визначає такі якості, як динамізм, екстраверсія, майстерність, відкритість і безпека, як цінні для завоювання міцної довіри [43, с. 56]. Його думка особливо важлива щодо взаємодії з партнером по шлюбу.

Довіра, як самостійний соціально-психологічний феномен, виконує найфундаментальніші функції в житті людини. Довіра є умовою цілісної взаємодії людини зі світом й слугує для інтеграції людей та світу у єдину систему. Вона допомагає інтегрувати минуле, теперішнє і майбутнє в єдиний акт у сприйнятті людини, виробляючи ефект цілісності людства [30]. Це соціально-психологічна функція довіри, яка є засобом гармонізації стосунків людини як зі світом, так і з самою собою [16].

Крім того, високорозвинена соціально-психологічна функція довіри завжди справляє важливий вплив на життя і функціонування індивідів. У такому стані відбувається відкритий обмін думками і поглядами, узгоджена постановка цілей і завдань, підвищується мотивація, самооцінка і впевненість у собі. Спілкування, що ґрунтується на довірі, відіграє важливу роль як визначальний чинник взаємин

людей практично в усіх соціальних ситуаціях, і особливо важливе під час формування шлюбних і сімейних стосунків [11].

Основними чинниками довіри, на думку багатьох дослідників, є:

1) Когнітивні процеси (усвідомлення власної вразливості та ризиків, узагальнення досвіду взаємодії, раціональний вибір, очікування та прогнози щодо ситуації, образ, якість та повнота інформації).

2) Соціальні процеси (соціальні настанови, культурні традиції, норми, переконання, довіра, рівень імпліцитності суб'єкта, конфлікт, громадська думка, успішна взаємодія, відкритість для суб'єкта).

3) Мотиваційні процеси (концентрація на предметі, бажання отримати щось від предмета, рівень активності предмета).

4) Емоційні процеси (щирість, лояльність, відповідальність, чесність, віра в правдивість, авторитет і довіра суб'єкта [9, с. 78].

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників показує, що в різних галузях психологічної науки існують три аспекти розуміння довіри: довіра до світу, довіра до інших і довіра до себе, які найчастіше розглядаються як умови існування всіх інших явищ.

Довіра - це особистісне або соціальне утворення, що формується в результаті соціального досвіду та відображає ставлення до суб'єкта з точки зору відсутності очікування негативних наслідків та ймовірності наділення його певною владою.

Тому для встановлення довіри між парами необхідне невтручання в особистий простір, терпимість, довіра до незалежних суджень і встановлення позитивного діалогу.

1.2. Поняття «сім'я» і «шлюб» у науковій літературі

У соціальній психології сім'ю розглядають як осередок соціальної структури суспільства і як регулятор відносин між людьми. Соціальні норми та культурні взірці, що існують у суспільстві, встановлюють певні стандарти того,

як чоловіки й дружини, батьки й матері мають ставитися до своїх дітей, а доньки й сини – до своїх батьків. З погляду соціальної психології, сім'я – це соціальна група, яка відповідає нормам і цінностям даного суспільства і пов'язана низкою міжособистісних стосунків, що формуються спільною діяльністю подружжя, батьків і дітей, дітей і батьків та одне одного [7].

Сім'я – є малою соціальною групою, найважливішою формою організації індивідуального життя, стосунків, за яких подружжя, батьки, діти, брати, сестри та інші родичі живуть разом і утворюють спільний дім, заснований на єдиному сімейному бюджеті, любові, прив'язаності та близькості. Це складне соціальне утворення, де кожен член є унікальною особистістю, індивідуумом, але й невід'ємною частиною єдиного цілого - сімейної групи [24].

Сім'я зазвичай ґрунтується на шлюбі, оскільки ці поняття тісно пов'язані. У сучасних наукових дослідженнях представлено досить широкий спектр соціально-психологічних характеристик сучасної сім'ї [21; 24; 26; 33]. Слід зазначити, що вчені по-різному розглядають такі поняття, як «шлюб» і «сім'я».

Зокрема, слово «шлюб» походить від слов'янського слова «слаб» - урочиста обіцянка - тобто «любити» означає «погоджуватися» [24, с. 13].

Таким чином, шлюб - це історично змінювана форма стосунків між чоловіками і жінками, за допомогою якої суспільство регулює і санкціонує їхнє сексуальне життя і визначає їхні подружні та батьківські права й обов'язки. Що стосується поняття «сім'я», то воно відображає складнішу систему відносин, що об'єднує не тільки подружжя, а й їхніх дітей, родичів і рівних за правом [14].

Сім'я, як мала соціальна група в суспільстві, виконує такі функції:

- побутові або економічні - задоволення матеріальних потреб сім'ї, ведення домашнього господарства, наявність власного бюджету, забезпечення відновлення сил, втрачених на роботі.

- Репродуктивний - той, хто має дітей, народжує потомство.

- Сексуальний, еротичний - задоволення сексуальних потреб чоловіка.

- ОСВІТНІ – для задоволення бажання людини мати контакт із батьком і матір'ю, дитиною та їхнім вихованням.

- Емоційний - задоволення потреб сім'ї у співчутті, повазі, визнанні, емоційній підтримці та психологічному захисті.

Комунікативна, культурна і духовна комунікативні функції - опосередкування контактів членів сім'ї із суспільством і навколишнім середовищем, задоволення потреб членів сім'ї в соціальному дозвіллі та взаємному спілкуванні, задоволення духовного розвитку членів сім'ї [24, с. 34].

Таким чином, сім'я впливає на всі процеси суспільного життя, задаючи певні норми існування людей у суспільстві. У сім'ї та шлюбі люди можуть реалізувати себе в природних - фізичних, психологічних і духовних - вимірах [24].

Науковці пропонують розрізняти різні варіації сімейної структури і виокремлюють такі типи сім'ї

1. нуклеарна сім'я - це чоловік, жінка та їхні діти.

2. велика сім'я - це пара, їхні діти та інші покоління батьків, тобто бабусі й дідусі, які живуть разом і складають структуру сім'ї

3. змішані або реструктуровані сім'ї - це сім'ї, утворені розлученими людьми, які одружилися одна з одною. У цю сім'ю входять діти іноземця та батьки іноземця. Це відбувається тому, що діти від попередніх шлюбів стають частиною нової сім'ї.

4. неповна сім'я - складається з дітей та одного з батьків, коли другий з батьків відсутній через смерть, розлучення, дезертирство або з інших причин.

5. одружений тип сім'ї - це сім'я, в якій немає дітей, хоча це може бути з різних причин [1; 6; 15; 24].

Виходячи з концептуального визначення теорії систем, сім'я - це соціальна система, тобто сукупність елементів та їхніх характеристик, які перебувають у динамічних зв'язках і відносинах один з одним. Дана сімейна система являє собою групу сімей, пов'язаних місцем проживання, спільним господарством і взаємовідносинами. Ці відносини називаються родинними або сімейними і мають вирішальне значення для розуміння сім'ї як системи [24].

У психологічній літературі типові сімейні стосунки визначаються як:

- Симбіотичні - дуже близькі стосунки, в яких індивіди явно емоційно залежать один від одного.

- Стосунки на відстані - це зумовлені стосунки, в яких дотримуються тільки привітання і прощання, а решта залишається за рамками сімейного спілкування.

- Емоційний поділ - люди не спілкуються одне з одним після періоду конфлікту.

- Конфліктні стосунки - стосунки зберігаються після короткого періоду перемир'я, що супроводжується сварками і суперечками.

- Амбівалентні стосунки - люди відчують один до одного дуже сильні суперечливі емоції, як-от любов і ненависть, гнів і почуття провини, сором і злість. Такі стосунки часто включають періоди конфліктів і періоди близькості [23].

Структурні особливості сімей включають згуртованість, ієрархію та обмеженість [23].

У контексті нашого бакалаврського дослідження цікавою є психоаналітична модель сім'ї М. Боуена з трансгенераційним підходом:

- Диференціація «І».

- Емоційний трикутник.

- Проекція сім'ї

- Ядерна емоційна система

- Становище братів і сестер

- Емоційний розрив

- Невирішені питання

- Легенди

- Сімейні міфи

- вірність сімейним традиціям [23, 43-48].

Диференціація «Я» відбувається у двох площинах: зовнішній і внутрішній. Зовнішня - це відображення самовідчуваної відмінності людини, тобто її самосвідомості як здатності усвідомлювати себе як унікальну особистість. Внутрішні - це особистісні характеристики, що вказують на ступінь поділу між емоційним та інтелектуальним функціонуванням людини [23, 46-48].

Трикутні стосунки виникають, коли психічне напруження у стосунках між двома людьми починає перевищувати певний рівень, і до стосунків додається третя сторона, тим самим перерозподіляючи психічне напруження між трьома сторонами в трикутних стосунках. Концепція емоційного трикутника тісно пов'язана з концепцією диференційованого Я. Що менш диференційоване «Я» одного з партнерів у комунікативних стосунках, то більша ймовірність утворення трикутника. Створення такого емоційного трикутника - один зі способів завадити розв'язанню проблем, пов'язаних з особистісним зростанням, диференціацією самосприйняття і визнанням своєї ролі у стосунках.

Основною емоційною системою є процес взаємодії в сім'ї. Суть у тому, що люди схильні вступати у шлюбні стосунки з людьми, які мають схожий з ними ступінь диференціації. Пари починають своє спільне життя з того, як вони взаємодіють і який ступінь диференціації вони успадкували від своїх батьків.

Примітно, що кожна пара шукає свій спосіб взаємного регулювання стосунків, ґрунтуючись на досвіді батьків у сім'ї, що є найкращим показником ступеня диференціації.

Сімейна проекція - це проекція певних функцій у сімейній системі на дитину (М. Боуен). Це означає, що недостатня батьківська диференціація чинить негативний вплив на розвиток дітей. Це означає, що події відбуваються в трикутнику мати, батько і дитина. Якщо батьківська увага залишається недиференційованою, дитина, найімовірніше, буде залучена до емоційних стосунків сім'ї, зіллється з нею і демонструватиме дисфункціональну поведінку. Дітям важко відсторонитися від сім'ї, оскільки вони виконують свою функцію в сім'ї [23, 43-48].

Емоційна відстороненість - це процес, за допомогою якого дитина, яка перебуває у тристоронніх стосунках, намагається відокремитися від батьківської сім'ї. Цей процес називається фізичним або психологічним віддаленням дитини від батьків за допомогою емоційної сепарації. Однак це не зовсім батьківська сепарація, оскільки стосунки між дитиною та батьками не є неповними, а радше пригніченими.

Розташування братів і сестер - у порядку народження дитини. Деякі форми поведінки між партнерами часто пов'язані з порядком народження. Наприклад, якщо один із партнерів є старшим, він або вона наглядатиме за молодшою або середньою дитиною.

Легенда - це створення легенди про себе на основі власних ідей та ідеалів. На особисту легенду або самосприйняття дитини впливає роль, відведена їй у сім'ї, очікування родичів, становище братів і сестер та кризові часи.

Сімейні міфи - це знання, яке поділяють члени сім'ї, про те, що «ми - сім'я, тому що...». і є складним сімейним явищем, яке є спільним знанням між членами сім'ї. Міфи формуються протягом трьох поколінь. У дис. функціональних сім'ях міфи знаходяться ближче до поверхні, ніж у функціональних. Приклади сімейних міфів включають: «Ми - дружна сім'я», «Ми - сім'я героїв», «Ми бідні та нещасні», «Ми покликані допомогти або врятувати світ» тощо [23, 43-48].

Незавершені справи - це невирішені емоційні проблеми у взаєминах із людьми, які завдають шкоди людині. Незрілі та несамостійні люди схильні вступати в нові стосунки в надії, що вони зможуть розв'язати цю проблему. Людина вірить, що завдяки стосункам з іншою людиною її проблеми буде вирішено [24].

Слід зазначити, що сьогодні в уявленнях молодих людей про своє майбутнє подружнє і сімейне життя шлюб здебільшого й дедалі частіше являє собою так званий цивільний шлюб або «співжиття», тобто незареєстрований союз чоловіка і жінки [9; с. 73]. У цьому дослідженні цікавим є те, що чоловіки і жінки, які перебувають у цивільному шлюбі, по-різному сприймають свій сімейний стан. Так, жінки, які перебувають у цивільному шлюбі, сприймають себе як «заміжніх», у той час як чоловіки сприймають своє становище як такий собі неодружений стан [9; с.73].

Науковці виокремили такі основні аргументи «за», які зазвичай виголошують чоловіки і жінки, що перебувають у незареєстрованому шлюбі. - «практика» стосунків, яка являє собою форму стосунків, що перевіряє міцність і сумісність незареєстрованих стосунків [14]. Згідно з дослідженням, цей середній

досвід спільного проживання не впливає на успішність подальшого подружнього життя. Тому, якщо людина шукає форму «підготовки» до шлюбу, вона має покладатися на сімейне вогнище [24]. Саме в сім'ї, в якій виховувалася людина, відбувається підготовка до шлюбу. Імовірно, на ідею про те, що людей потрібно «навчати» і «пов'язувати» незареєстрованим шлюбом, впливає страх обмеження їхньої свободи, відповідальності та зобов'язань, а також недовіра до партнера по шлюбу [24].

Тому під час аналізу подружніх стосунків необхідно спиратися на перелічені вище поняття та відповідні параметри моделі сім'ї, тобто матричної моделі психологічного аналізу історії сім'ї, а також зважати на психологічний клімат, що панує в сім'ї.

Подружні стосунки двоїсті за формою, універсальні за змістом і унікальні за своєю природою [23, с. 15]. Двоїстість подружніх стосунків зумовлена двоїстістю статевого диморфізму (стосунки між чоловіком і жінкою) і метою шлюбу, що полягає в дружньому спільному сімейному житті та дітонародженні [23, с. 15]. Універсальність шлюбу та сім'ї пов'язана з її найкращими формами корисної соціальної згуртованості. Унікальність шлюбу та сім'ї полягає в їхньому емоційному та сімейному потенціалі, свого роду мистецтві бути разом.

1.4. Аналіз соціально-психологічних чинників довіри у шлюбних відносинах

Якість подружніх стосунків і проблема досягнення їхнього благополуччя та стабільності посідають сьогодні центральне місце в сімейній психології. Її значущість визначається насамперед тим, що в реаліях нинішнього складного і критичного часу люди особливо потребують того, щоб знайти і надовго зберегти стабільні, гармонійні та щасливі зв'язки з іншими людьми. Такі стосунки базуються в першу чергу на основі довірливих взаємин.

Результати останніх психологічних досліджень засвідчили, що щасливі довірливі сімейні стосунки, поряд із професійними стосунками, є найважливішими сферами для реалізації потенціалу людини [6].

Сьогодні, незважаючи на те, що психологічна наука накопичила величезну кількість інформації про чинники якості шлюбу, чіткої класифікації цих чинників не існує. Відсутня й класифікація чинників довіри у шлюбних стосунках. Більшість вітчизняних і зарубіжних авторів зазвичай вивчають один або кілька чинників, але не розглядають їх у сукупності [9].

На становлення довірливих стосунків у шлюбі впливають зовнішні, а також й внутрішні чинники.

Зовнішні чинники містять певну сукупність матеріальних та духовних умов, що існують у конкретному суспільстві (наприклад, рівень економічного розвитку, політична стабільність, культурна спадщина).

Внутрішні чинники, що визначають довірчих сімейних взаємодій, розкриваються через індивідуально-психологічні характеристики партнера по шлюбу (інтелектуальні, особистісні та соціально-психологічні характеристики подружжя). Особливе значення в розвитку подружніх довірливих стосунків мають життєві стратегії шлюбного партнера, які розкриваються за певними критеріями [8; 9].

Життєві стратегії шлюбного партнера Внутрішній контроль - Зовнішній контроль Егоїзм - Соціоцентризм (альтруїзм) Орієнтація на соціальні норми - Самоприйняття суперечностей - Їх відкидання, Самооцінка - Недовіра до себе [8; 9]. Несформована довіра до себе одного з подружжя негативно впливає на астановлення довірливих стосунків у шлюбі, а відтак знижує задоволеність шлюбом та «якість шлюбу» [7].

Сьогодні в сімейній психології поняття подружнього щастя часто асоціюється із «задоволеністю», «якістю шлюбу» (Р. Льюїс і Дж. Спенсер), «успіхом у шлюбі» (В. Бурр, М. Мацковський), «стабільність» (В. Сисенко) та «ефекти співіснування у шлюбі» (А. Тиводар). [7].

При цьому задоволеність шлюбом - це внутрішня суб'єктивна оцінка, як ставлення подружжя до власного шлюбу; успішність шлюбу - ступінь досягнення цілей шлюбу, поставлених партнерами; стабільність - ступінь оптимального функціонування сімейної структури; здоров'я сім'ї - комфортний, емоційно забарвлений стан функціонування сім'ї; гармонія - відкритість і сімейність, що розглядається як надання адекватних можливостей для творчого й особистісного зростання кожного члена організації [7].

У сучасній психології щастя у шлюбі визначається такими чинниками, як механізми ідентифікації, особистісна автономія партнерів, умови та вимоги соціального середовища, емпатія, довіра, контроль емоцій і почуттів, здатність подружжя справлятися зі щоденними стресами, ставлення до партнера, шлюбу загалом та власного шлюбу зокрема, орієнтація на особисту ідентифікацію з партнером фокус, серед інших чинників.

Зарубіжні автори також наголошують на таких чинниках як:

- 1) Взаємне підтвердження і підтримка особистої ідентичності подружжя.
- 2) Довіра в спілкуванні.
- 3) Послідовність інтерактивного функціонування.
- 4) Ступінь задоволення критичних потреб одне одного.
- 5) Створення сімейної субкультури [20].

Таким чином, показники успішності шлюбу, які ми систематично виявляли, являють собою сукупність чинників, що визначають ці показники.

На задоволеність шлюбом та становлення довірливих стосунків між подружжям також впливає низка чинників.

Психологічні та соціологічні дослідження показують, що задоволеність шлюбом тісно пов'язана з рівнем розвитку довірливих стосунків між подружжям та залежить від таких чинників:

- Етап подружнього життя (найвища довіра та задоволеність у перший рік шлюбу, найнижча - коли діти маленькі та після 12 років шлюбу). Зокрема, Н. Пезешкіан вважає, що етап розвитку емоційно інтимних стосунків між

подружжям змінює взаєморозуміння, довіру партнерів та їхню задоволеність сімейними стосунками [33].

- Нездатність відповідати рольовим очікуванням (нездатність досягти компромісу в розподілі ролей та виконанні певних функцій, обов'язків і поведінки).

- Вплив батьківської сім'ї на розвиток довірливих стосунків молодого подружжя (М. Мушкевич).

- Рівень самореалізації та самоактуалізації також впливає на міцність довіри і задоволеність подружніми стосунками (К. Роджерс) [33].

Згідно з науковими концепціями, серед чинників, що впливають на стан довірливих міжособистісних стосунків у шлюбі, можна також виокремити умови життя, вік, рівень матеріального забезпечення пари та рівень освіти [9; 20; 24; 33].

Міжособистісні стосунки пари можуть бути довірливими та гармонійними, якщо вони здатні задовольняти потреби й очікування одне одного. Це вимагає визнання того, які потреби та очікування є в кожній людині. Варто зазначити, що це взаємні вимоги партнерів, які необхідно виконувати в сімейному житті.

Зазвичай на дошлюбному етапі партнери стають заручниками власного невігластва та гормонів, що не дає їм змоги повною мірою оцінити свого потенційного партнера та перспективи шлюбу. Досить часто основною базою для визначення рівня привабливості людини є її зовнішність і матеріально-економічне становище її батьків [14; 20; 24; 33].

На жаль, не береться до уваги система цінностей, вираження інтелектуальних здібностей, життєвої позиції, прагнень, морально-психологічних характеристик, побутової та економічної компетентності. Сукупність наявних можливостей, характеристик людини, які можуть сприяти гармонійному довірливому шлюбному партнерству, становить шлюбний потенціал, що відображає фізичну, інтелектуальну, ідеологічну, моральну, психологічну, інтимно-сексуальну, матеріально-економічну, господарсько-побутову привабливість партнерів, психологічні комплекси, фізіологічну та психологічну залежність [14; 33].

Слід зазначити, що опір взаємним очікуванням може сприяти гармонійній подружній взаємодії. Поняття «риси» відноситься до характеристик, якостей та рис людини, які характеризують її як шлюбного партнера [15].

Структура шлюбності складається з фізичної привабливості - зовнішній вигляд, пропорції, запах тіла тощо, та інтелектуально-ідеологічної привабливості - інтелектуальні здібності, життєва позиція, прояв прагнень тощо. Інтелект - це інформаційний потенціал як результат свідомості людини, її думок і роботи розуму [20].

Світогляд - світосприйняття і сенс життя людини (узагальнені знання, переконання, цінності, ідеали, вірування, принципи діяльності та норми життя); морально-психологічна привабливість - вияв морально-психологічних характеристик, рис особистості тощо; інтимна і сексуальна привабливість - прояв інтимного та сексуального потенціалу людини тощо; матеріальна, економічна і фінансова привабливість - це прояв економічних і фінансових здібностей; опір належить до здатності людини не здаватися [14; 20].

Важливі чинники, що впливають на стабільність шлюбу, так звані «чинники ризику». Результати вітчизняних і зарубіжних дослідників відображають їхню пряму та обернену кореляцію з оборотністю шлюбу [11].

До чинників із прямою кореляцією належать: 1) вища освіта чоловіка; 2) соціальний статус сім'ї загалом; 3) позитивна оцінка респондентами успіхів своїх батьків у сімейному житті; 4) тривалість знайомства до шлюбу; 5) гарне перше враження одне про одного; 5) знайомство за роботою або навчанням [11].

До обернено корелюючих чинників, що впливають на стабільність шлюбу, належать: 1) ранній вік вступу до шлюбу для чоловіків і жінок; 2) пізній вік вступу до шлюбу; 3) вік дружини більший за вік чоловіка; 4) вища освіта дружини; 5) освіта дружини вища, ніж у чоловіка; 6) міське походження подружжя або дружина міська, а чоловік сільський; 7) виховання в сім'ї з одним із батьків; і 8) відсутність у чоловіка або дружини братів (або сестер); 9) нестабільність стосунків у період знайомства; 10) дошлюбна вагітність; 11) негативне ставлення батьків до шлюбу; 12) національна неоднорідність подружжя [11].

Наступний етап - власне сімейне життя, яке здебільшого пов'язане з народженням і вихованням дітей, що невіддільне від специфіки подружніх стосунків. Тут також можна згадати «фактори ризику», що впливають на стабільність шлюбу, довірливі стосунки між подружжям.

Результати аналізу взаємозв'язку між чинниками шлюбу та стабільністю, проведеного національними дослідниками, можна узагальнити таким чином

Чинники, які безпосередньо корелюють зі стабільністю шлюбних довірливих відносин: 1) висока репродуктивна поінформованість жінок; 2) наявність глави сім'ї; 3) спільне ухвалення основних сімейних рішень; 4) рівний розподіл домашніх обов'язків із догляду за дітьми; 5) розподіл вільного часу подружжя; 6) схожі сімейні цінності; 7) висока рольова активність; 8) конфліктність у різних сферах життя; менше конфліктів [33].

Чинники, що обернено корелюють зі стабільністю шлюбу, та негативно впливають на становлення довірливих стосунків: 1) вживання алкоголю чоловіком або дружиною, 2) відмінності в репродуктивних настановах чоловіка і дружини, 3) відмінності в настановах дружини на професійну роботу, 4) відмінності в лідерстві в сім'ї, 5) відмінності в розподілі домашніх обов'язків, 6) відмінності в цінності окремих видів дозвілля, 7) негативні оцінки друзів і подруги партнера. 8) обмежене спілкування, хобі та інтереси; 9) відсутність адаптивної поведінки та настанов подружжя; 10) відмінності в настановах чоловіків і жінок стосовно стану душевного спілкування; 11) незадоволеність сексуальними стосунками; 12) відсутність підтримки з боку іншого з подружжя; 13) відмінності в настановах чоловіків і жінок стосовно стану батьківської підтримки [1].

У контексті теми нашого бакалаврського дослідження варто детальніше зупинитися на соціально-психологічному чиннику подружньої комплементарності, що має на увазі високе взаєморозуміння і довіру в подружніх стосунках [1].

Соціально-психологічна комплементарність виявляється або в збігу інтерперсональних типів у їхніх стосунках (чоловік і дружина однаково виявляють себе в різних життєвих ситуаціях), або в тому, що ці інтерперсональні

типи повністю протилежні, але водночас доповнюють один одного. Фактор соціально-психологічної комплементарності подружжя містить суперечливе підґрунтя рис стосунків пар, які мають доповнювати одна одну [1].

Наприклад, суперництво, яке чоловіки виявляють у конфліктних ситуаціях, має доповнюватися схильністю жінок до компромісу, а егоїзм, який жінки виявляють у міжособистісних стосунках, має доповнюватися схильністю чоловіків до підпорядкування [14; 20; 24; 33].

Таким чином, усі проаналізовані вище соціальні та психологічні чинники довірливих шлюбних стосунків (а це, звісно, далеко не повний перелік) потребують більш детального вивчення. Довіра до партнера по шлюбу має значний вплив на успішність і стабільність подружніх стосунків і на задоволеність шлюбом.

Висновки до першого розділу

З аналізу наукових досліджень проблеми формування довіри в подружніх стосунках та її соціально-психологічних чинників можна констатувати, що на сьогоднішній день у психології немає єдиної думки щодо понятійного апарату довіри, її функціонування та чинників формування.

У різних галузях психологічної науки виокремлюють три аспекти розуміння довіри, які найчастіше розглядаються як умови існування будь-якого іншого явища: довіра до світу, довіра до інших і довіра до себе. Довіра - це соціальна конструкція, сформована внаслідок соціального досвіду, і відображає ставлення до об'єкта з погляду того, що він, найімовірніше, наділить певною владою, за відсутності очікування негативних наслідків. Довіра визначає ступінь близькості між людьми і є основою для найміцніших стосунків.

Спілкування, що ґрунтується на довірі, відіграє важливу роль як визначальний фактор взаємин людей практично в усіх соціальних ситуаціях і має особливе значення під час формування шлюбних і сімейних стосунків.

На стосунки у шлюбі впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зовнішні чинники охоплюють сукупність матеріальних і духовних умов, що існують у цьому суспільстві (наприклад, рівень економічного розвитку, політична

стабільність, культурна спадщина тощо). Внутрішні чинники, що визначають успішність сімейних взаємодій, розкриваються через індивідуально-психологічні характеристики партнера по шлюбу (інтелектуальні, особистісні та соціально-психологічні характеристики подружжя).

Важливим компонентом у системі чинників, що гарантують високий ступінь прояву показників подружнього благополуччя, є довіра. Встановлення довіри між подружжям передбачає невтручання в особистий простір, терпимість, довіру до незалежних суджень і встановлення позитивного діалогу. Міжособистісні стосунки пари гармонійні, якщо вони здатні задовольняти потреби й очікування одне одного. Це вимагає визнання того, які потреби й очікування є в кожній людини. Довіра до партнера по шлюбу має значний вплив на успішність і стабільність подружніх стосунків і на задоволеність шлюбом.

Чинниками, які безпосередньо корелюють зі стабільністю шлюбних довірливих відносин є: 1) висока репродуктивна поінформованість жінок; 2) наявність глави сім'ї; 3) спільне ухвалення основних сімейних рішень; 4) рівний розподіл домашніх обов'язків із догляду за дітьми; 5) розподіл вільного часу подружжя; 6) схожі сімейні цінності; 7) висока рольова активність; 8) конфліктність у різних сферах життя; менше конфліктів.

Чинники, що негативно впливають на становлення довірливих стосунків між шлюбними партнерами наступні: 1) вживання алкоголю чоловіком або дружиною, 2) відмінності в репродуктивних настановах чоловіка і дружини, 3) відмінності в настановах дружини на професійну роботу, 4) відмінності в лідерстві в сім'ї, 5) відмінності в розподілі домашніх обов'язків, 6) відмінності в цінності окремих видів дозвілля, 7) негативні оцінки друзів та подруги партнера. 8) обмежене спілкування, хобі та інтереси; 9) відсутність адаптивної поведінки та настанов подружжя; 10) відмінності в настановах чоловіків та жінок стосовно стану душевного спілкування; 11) незадоволеність сексуальними стосунками; 12) відсутність підтримки з боку іншого з подружжя; 13) відмінності в настановах чоловіків та жінок стосовно стану батьківської підтримки.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ В ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ

2.1. Опис процедури емпіричного дослідження

Для виконання завдання бакалаврської роботи було проведено емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування довіри в подружніх стосунках.

Розглянемо основні цілі емпіричного дослідження:

1) Обрати метод дослідження для вивчення чинників формування довіри у подружніх стосунках: довіра у спілкуванні між шлюбними партнерами, а також рольові очікування та твердження.

2) Провести емпіричне дослідження цих показників в обстежених парах.

Оскільки найважливішою функцією довіри є змістовний обмін думками та почуттями, що ґрунтується на довірі й упевненості в іншій людині в процесі спілкування, було використано опитувальник «Спілкування в сім'ї» [17], що, надає можливість отримати інформацію щодо рівня довіри у спілкуванні між шлюбними партнерами, «Рольові очікування та домагання у шлюбі» (РОД), метод анкетування, що дозволив сформувати вибірку.

Загалом у дослідженні прийняли участь 30 пар, з яких в процесі анкетування було відібрано 10 (20 осіб віком від 25 до 35 років). Критеріями вибору сімейних пар із загальної кількості опитуваних під час анкетування, стали такі показники як: вік респондентів (до 35 років), для обох партнерів цей шлюб був першим, наявність дітей. Таким чином, розроблена нами анкета (запитання залежали від статі), дала змогу сформувати вибірку пар, що дозволяють дослідити предмет нашого дослідження.

Детальніше з анкетною можна ознайомитись у додатку Б.

Отже на основі критеріїв відбору пар за такими показниками: вік (до 35 років), чи був це перший шлюб для обох партнерів і чи мали вони дітей, з загальної

чисельності (30 пар) вибрано всього 10 пар, які відповідали усім вище названим критеріям. Емпіричне дослідження проводилося на базі платформи Google у грудні 2022 року.

Детальніше розглянемо обрані нами психометричні інструменти.

Опитувальник «Спілкування в сім'ї» [17] дає змогу визначити рівень довіри у спілкуванні зі шлюбним партнером і вивчити характерні особливості спілкування зі шлюбним партнером.

Анкета складається з 48 запитань і досліджує такі шість пунктів:

1. ідентичність поглядів на сімейне життя. Цей параметр визначає ступінь подібності спільних очікувань і установок, а також спільних поглядів на взаємини і взаємодію з іншими людьми.

2. наявність спільних символів. Цей параметр допомагає визначити ступінь сприятливості міжособистісної атмосфери за кількістю символів (сімейних традицій, прізвиськ тощо), які об'єднують чоловіків і дружин.

3. відкритість спілкування та довіра. Цей показник допомагає зрозуміти, наскільки щиро подружжя може проявляти себе в міжособистісному спілкуванні, наскільки воно може довіряти одне одному особисті секрети і ставитися одне до одного без осуду. Це, своєю чергою, вказує на ступінь саморозкриття подружжя в процесі спілкування з чоловіком.

4. взаєморозуміння. Параметр дослідження, спрямований на з'ясування ступеня прийняття людьми поглядів і поведінки партнера по шлюбу, а також необхідності пояснень і виправдань, коли їхня поведінка або слова і дії не повністю відповідають точці зору партнера.

5. психотерапевтичне спілкування Цей параметр спрямований на виявлення ступеня міжособистісного спілкування подружжя та їхньої здатності створювати комфортну й інтимну атмосферу в сім'ї.

6. легкість сімейного спілкування Цей параметр спрямований на визначення здатності чоловіків і дружин будувати міжособистісні стосунки і виявлення специфічних труднощів, що виникають під час взаємодії подружжя. Параметр також може використовуватися для визначення легкості та свободи взаємодії зі

шлюбним партнером.

Методика (Рольові очікування та домагання у шлюбі) [17] допомагає дослідити уявлення подружжя про важливість певних ролей у сімейному житті та бажаний рольовий розподіл між чоловіком і дружиною (Додаток А.).

Цей інструментарій також може бути використаний для виявлення уявлень шлюбних партнерів про важливість певних цінностей у сімейному житті. Про актуальність використання саме цієї методики свідчить той факт, що задоволеність подружжя подружніми стосунками, родинне щастя, довіра та відкритість у спілкуванні напряду залежать від рівня ідентичності поглядів обох з подружжя на родинні цінності та характер сімейного життя, а також від узгодженості в розподілі родинних цінностей, адже вона була чітко сформульована в такий спосіб.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Проаналізуємо дані, отримані під час емпіричного дослідження. Результати дослідження за методикою «Спілкування в сім'ї» свідчать про високий рівень розвитку за всіма показниками. Це показує, що більшість шлюбних партнерів оцінюють сімейне спілкування як гармонійне в усіх аспектах. Крім того, такі показники, як довіра у спілкуванні, підтримуються на високому рівні у взаєминах. Більшість жінок у вибірці (60%) мають мотивацію довіряти собі та своєму чоловікові, що пов'язано з конгруентністю переконань і цінностей. Середній бал за цими шкалами становив 40%, що свідчить про те, що партнери здебільшого довіряють одне одному, але в деяких випадках можуть бути не до кінця відкриті одне з одним. Жоден респондент не показав низькі бали за цією шкалою.

У чоловіків рівень довіри дещо нижчий - 50%, довіряють собі або своїм дружинам, але низьких оцінок щодо довіри у спілкуванні зафіксовано не було.

Крім того, 70% жінок і 50% чоловіків оцінили взаєморозуміння своїх партнерів як високе. Це може бути пов'язано з тим, що жінки більш вербально,

ніж чоловіки, часто висловлюють свої почуття і бажання, а отже, можуть надати чоловікам інформацію, корисну для взаєморозуміння подружжя.

Це свідчить про те, що для цієї групи жінок у більшості сімейних ситуацій існує взаєморозуміння, але пари не завжди приймають позицію одна одної та передбачають поведінку одна одної. Низькі бали не враховувалися.

Зверніть увагу, що показники довіри у спілкуванні зі шлюбним партнером, «відкритість до спілкування» і «взаєморозуміння» розділені як додаткові показники.

А) Як партнери по шлюбу оцінюють рівень довіри та взаєморозуміння?

В) Як респонденти оцінюють свій рівень довіри до спілкування свого шлюбного партнера. Усі розрахунки балів за додатковими показниками проводилися окремо.

Узагальнені результати досліджуваних нами сімейних пар за методикою «Спілкування в сім'ї» представлено у таблиці 2.1.

На підставі аналізу даних, наведених у таблиці 2.1, можна дійти висновку, що молоді сім'ї, опитані в цьому дослідженні, демонструють високий рівень показників щастя і міцності шлюбу.

Зокрема, багато сімей поставили найвищий бал за додатковий пункт «Як ви оцінюєте свого партнера по шлюбу» в категорії «Взаєморозуміння». Середній бал за цим додатковим показником становить 19,5.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження методики «Спілкування в сім'ї»

№ П/ П	Стать	Тотожність поглядів на сімейне життя	Наявність загальних символів	Відкри- тість спілкуван- ня		Взаємо- розумін ня		Псих.-ність спілкуванн я.	Легкість спілкуванн я
				А	Б	А	Б		
1	Чол.	15	18	18	14	20	21	20	19
	Жін.	17	22	19	16	20	20	21	20
2	Чол.	17	19	17	15	19	18	19	20
	Жін.	18	20	17	14	20	19	20	19
3	Чол.	20	18	19	16	19	19	18	19
	Жін.	19	17	18	17	19	20	18	18
4	Чол.	15	18	19	16	18	20	19	19
	Жін.	20	19	18	17	20	21	18	21
5	Чол.	17	17	18	16	19	20	20	18
	Жін.	17	16	19	16	21	20	21	18
6	Чол.	17	21	19	17	18	18	21	18
	Жін.	18	22	20	19	20	20	20	20
7	Чол.	15	19	17	18	19	18	18	20
	Жін.	17	19	16	15	19	19	20	19
8	Чол.	15	20	18	17	20	20	19	18
	Жін.	17	22	19	18	18	19	19	20
9	Чол.	16	18	17	19	19	18	18	19
	Жін.	16	20	18	16	20	19	20	19
10	Чол.	15	17	19	16	19	20	19	20
	Жін.	16	19	18	16	20	21	19	21
Загальні значення		16,1	19,05	18,1	16,2	19,3	19,5	19,4	19,2

Згідно з результатами опитування, у подружніх пар найчастіше виникають проблеми з довірою, відкритістю спілкування, ідентичністю уявлень про сімейне життя і спільні символи. На рисунку 2.1. показано особливості диференційованого спілкування, з якими відчувають труднощі опитані пари.

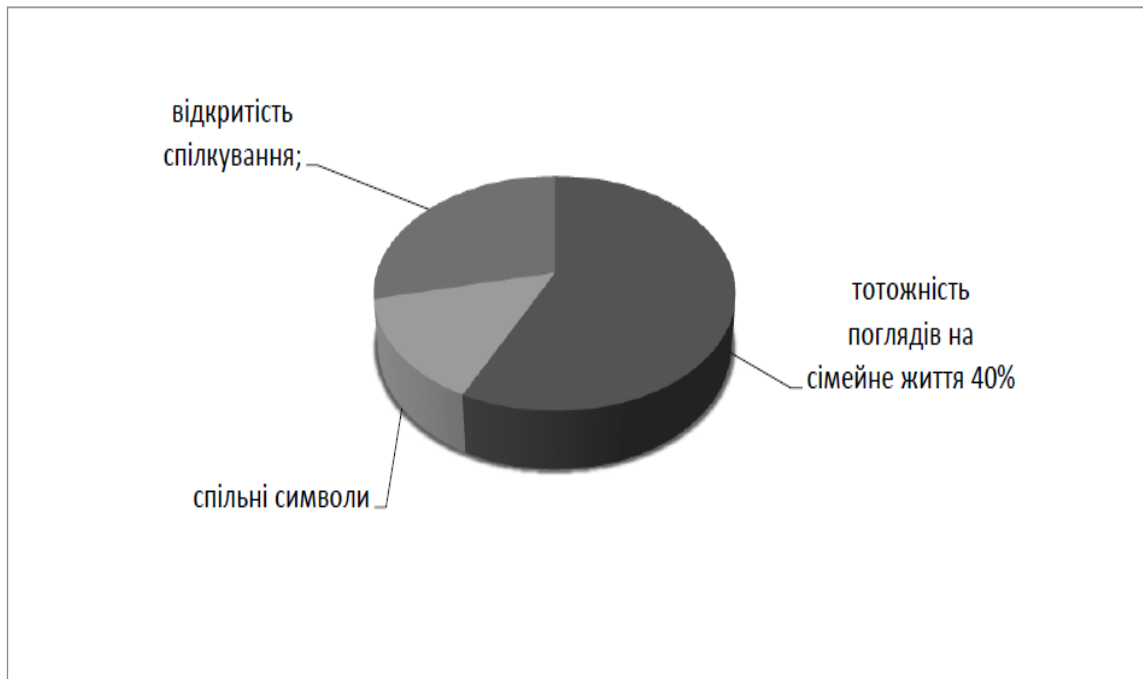

Рис. 2.1. Особливості диференційованого спілкування між шлюбними партнерами

Видно, що більшість конфліктів між шлюбними партнерами пов'язана з низькою ідентичністю поглядів на сімейне життя пар № 1, 4, 8 і 10. Додатковий параметр «Як ви оцінюєте свого партнера по шлюбу» підтверджує, що 30% родин, особливо пари № 1, 2 і 7, мають проблеми з відкритістю спілкування і довірою. Відсутність спільних символів було виявлено у 10% молодих сімей.

Для виявлення взаємозв'язків між шкалами використовувався кореляційний аналіз Пірсона.

Результати показали, що існує значна позитивна кореляція (0,68) між шкалами «довіра у спілкуванні» та «взаєморозуміння у спілкуванні». Цей взаємозв'язок характеризується високим рівнем значущості ($p=0,01$). Інакше кажучи, що більше дружина довіряє своєму чоловікові і що більше чоловік довіряє своїй дружині, то більше вони розуміють одне одного; і навпаки, що менше вони довіряють своєму партнеру по шлюбу, то менше вони розуміють одне одного.

Високий рівень значущості було зафіксовано між оцінкою дружиною надійності чоловіка у спілкуванні та схожістю поглядів подружжя ($p=0,1$). Результати показали, що існує кореляція (0,46) між оцінкою чоловіка за довірою

у спілкуванні та легкістю спілкування між подружжям, а також зв'язок ($p=0,01$) між оцінкою чоловіка за взаєморозумінням у спілкуванні та легкістю спілкування між подружжям 0,43. Було встановлено, таким чином, що вищий рівень довіри та взаєморозуміння у спілкуванні, то більше легкості у спілкуванні, і навпаки.

Було виявлено позитивну кореляцію 0,46 при ($p=0,01$) між самооцінкою жінок у взаєморозумінні та психотерапевтичним ефектом спілкування. Згідно з коефіцієнтом кореляції, було виявлено позитивний зв'язок між показниками взаєморозуміння, що надається чоловікам, і загальними сімейними символами на рівні 0,38 ($p=0,01$).

На підставі результатів методики «Рольові очікування в шлюбі» показники аналізувалися в три етапи з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації.

1. аналіз особистісних показників сімейних цінностей, рольових очікувань і мір рольових домагань подружжя.

2. порівняльний аналіз очікувань кожного зі шлюбних партнерів щодо сімейних цінностей і рольових очікувань.

3. узгодженість сімейних цінностей можна визначити за різницею між балами чоловіка і дружини за шкалою сімейних цінностей. Узгодженість очікувань пари щодо найважливіших сфер сімейного життя прямо пропорційна різниці між балами, отриманими чоловіком і дружиною за результатами тесту. Важливим показником конфлікту в конкретній парі є різниця в три і більше балів.

Визначення рівня рольової кореляції шлюбних партнерів у п'яти сферах сімейного життя залежить від відповідності між орієнтацією одного партнера на особисте виконання певних функцій і ставленням іншого партнера до активної ролі шлюбного партнера в домашньому господарстві.

У таблиці 2.2 подано результати дослідження показників (середніх значень) ієрархії сімейних цінностей за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі».

Табл. 2.2. Рольові очікування та домагання у шлюбі

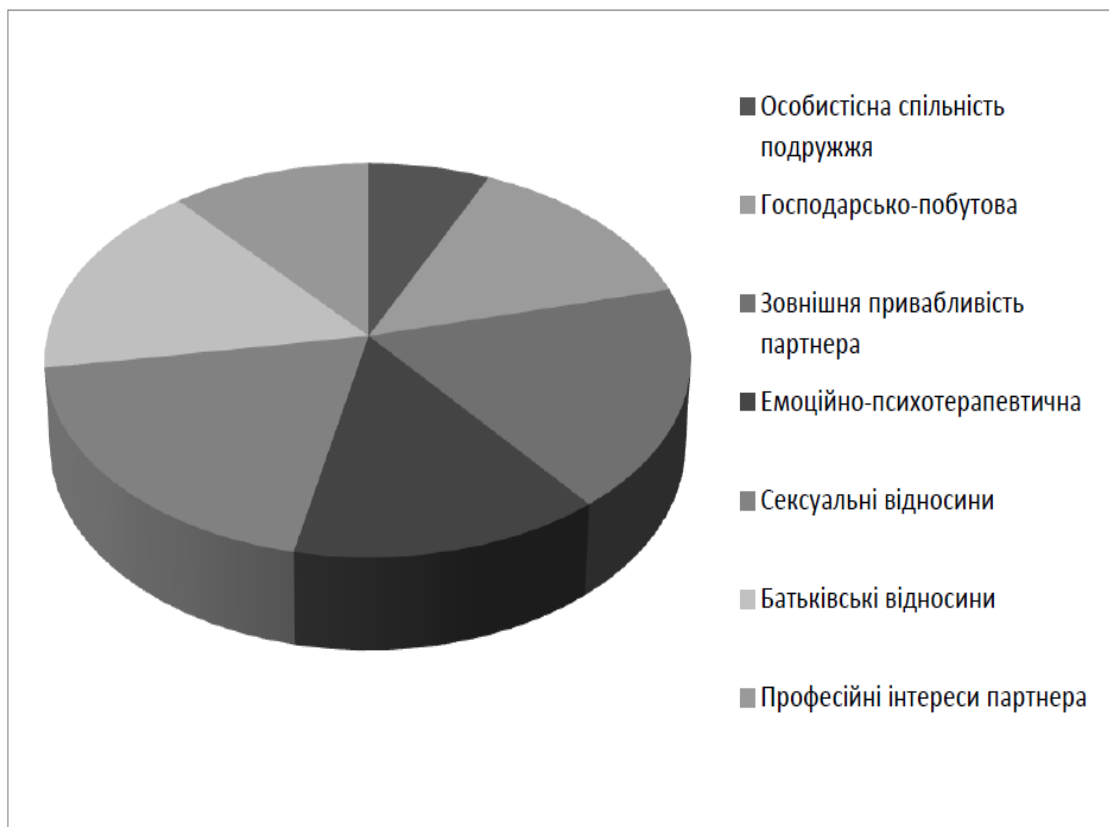
№ пари п/п	Сімейні цінності	Особистісна спільність подружжя	Господарсько-побутова	Зовнішня привабливість	Емоційно психотерапевт.	Сексуальні відносини	Батьківські відносини	Професійні інтереси партнера
1	ШСЦ чол.	6	3,5	8	4	6	5	7
	ШСЦ друж.	8	4	7	5	5	3	5
	ПСЦ	2	0,5	1	1	1	2	2
2	ШСЦ чол.	7,5	7	6	4,5	3	6	6
	ШСЦ друж.	6	7	6	6	3	4	7,5
	ПСЦ	1,5	0	0	1,5	0	2	1,5
3	ШСЦ чол.	7	4	7	6	5	2	7
	ШСЦ друж.	7	4	8	7	4	3	7
	ПСЦ	0	0	1	1	1	1	0
4	ШСЦ чол.	7,5	7	8	6	5,5	4	6,5
	ШСЦ друж.	4	4,5	6	4	7	6	3
	ПСЦ	3,5	2,5	2	2	1,5	2	3,5
5	ШСЦ чол.	6	6	5	6	7	7	7
	ШСЦ друж.	8	5	5	6	6	5	5
	ПСЦ	2	1	0	1	1	2	2
6	ШСЦ чол.	6	6	8	7,5	8	6	8
	ШСЦ друж.	3	9	6	5,5	7	6,5	6
	ПСЦ	3	3	2	2	1	0,5	2
7	ШСЦ чол.	8	7	4	4	6	6	6
	ШСЦ друж.	4	5,5	5	5	6	7,5	5
	ПСЦ	4	1,5	1	1	0	1,5	1
8	ШСЦ чол.	8	8	8	3	6	7	4
	ШСЦ друж.	9	5,5	7	5	5	7	6
	ПСЦ	1	2,5	1	2	1	0	2
9	ШСЦ чол.	5	8	7	8	7	5,5	8
	ШСЦ друж.	8,5	5	5	7	8	5	7
	ПСЦ	3,5	3	2	1	1	0,5	1
10	ШСЦ чол.	7	7	7	4	7,5	4	6
	ШСЦ друж.	7	7	8	6	6	5	8
	ПСЦ	0	0	1	2	1,5	1	2
Середнє ПСЦ		2,05	1,4	1	1,45	0,9	1,25	1,7

ПСЦ – порівняльний аналіз очікувань стосовно сімейних цінностей

ШСЦ- шкала сімейних цінностей, яка показує очікування партнерів подружньої пари, щодо ієрархії досліджуваних цінностей у сімейному житті.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2.2, показує, що всі опитані пари мали високо узгоджені очікування щодо сімейних цінностей за показниками СКК: мінімум 0,9 бала за шкалою сексуальних стосунків і максимум 2,05 бала за шкалою особистої спільності подружжя.

На рисунку 2.2. показано ступінь узгодженості цінностей сімейного життя серед опитаних пар.

Ри.2.2. Порівняльний аналіз очікувань шлюбних партнерів стосовно сімейних цінностей

Для більшості опитаних молодих сімей (дев'ять) різниця в очікуваннях щодо сімейних цінностей перебуває в прийнятному діапазоні (3 бали).

У 10% молодих сімей (номер 4) різниця в очікуваннях перевищує допустимий рівень у кількох сферах сімейного життя, що свідчить про можливу наявність конфліктів між подружжям, особливо у сферах соціальної спільності подружжя та професійних інтересів партнерів.

Для молодого подружжя найважливішими сферами є соціальна активність, домашні справи та особиста ідентифікація. Люди, які перебувають у шлюбі, намагаються бути турботливими, теплими й уважними одне до одного. Наявність спільних інтересів, життєвих цілей, сприйняття та установок також має велике значення для молодих сімей.

Співвідношення рольової поведінки чоловіка та дружини визначається відповідністю між рольовими очікуваннями та рольовими очікуваннями

подружжя. Допустима різниця у ставленні подружжя до досліджуваних сфер сімейного життя становить 3 бали, і для 90% пар різниця не перевищує цього значення.

Для пари № 4 різниця становить 3,5 бала. Це може бути пов'язано з тим, що подружжя намагається досягти більшої самореалізації в соціальній діяльності всупереч очікуванням партнера, що призводить до емоційного напруження та конфліктів.

Таким чином, видно, що царина соціальної активності, царина економічного та сімейного життя та царина особистої ідентифікації є найбільш важливими царинами для досліджуваних шлюбних партнерів.

Кореляційний аналіз показує, що існує позитивний зв'язок між довірою (відкритістю до спілкування) та очікуваннями подружжя в царині особистої близькості (0,34 за $(p=0,01)$) і очікуваннями в емоційній і психотерапевтичній сфері (0,32 за $(p=0,01)$). Люди, які перебувають у шлюбі, намагаються бути турботливими, теплими й уважними одне до одного.

Співвідношення рольової поведінки чоловіка та дружини визначається відповідністю між рольовими очікуваннями і рольовими очікуваннями подружжя. Наявність або відсутність спільних інтересів, життєвих цілей, уявлень і установок, сімейних традицій і символів істотно впливає на рівень взаєморозуміння, відкритості та довіри у спілкуванні між партнерами по шлюбу.

2.3. Рекомендації щодо налагодження довірчих стосунків у шлюбі

Сьогодні багато молодих сімейних пар потребують кваліфікованої допомоги психолога. Загалом для вирішення та запобігання виникненню конфліктів, налагодження довірчих стосунків між подружжям психологи-консультанти часто використовують рекомендації, які мають психологічне підґрунтя.

Розроблені нами рекомендації містять основні вимоги до спілкування подружжя, а також спрямовані на становлення довірчих стосунків та оптимізацію подружніх взаємин у молодій сім'ї:

1. Ніколи не з'ясовуйте сімейні стосунки при сторонніх.
2. Не дозволяй нікому ображати свого чоловіка (дружину), бережіть своє добре ім'я.
3. Захищайте думку та інтереси свого партнера, коли сперечаєтесь з друзями та родичами.
4. Бережіть гідність і не розповідайте іншим про сімейні чвари.
5. Аналізуючи помилки та недоліки під час довірливого діалогу з партнером наодинці, критикувати партнера дозволяється лише спокійно, даючи можливість висловитися по максимуму довірливо.
6. Не соромтеся виявити свою любов, довіру та повагу до свого партнера публічно, але дотримуйтеся міри.
7. Здатність забути погане, якщо партнер визнав свою провину і попросив пробачення високо ціниться у шлюбі.
8. Не можна дозволяти іншим з'ясовувати ваші сімейні стосунки.
9. Навчіться відчувати настрій та почуття в томи партнера, щоб вчасно «розвантажувати» негативні емоції.
10. Навчіться бути спокійними у стосунках партнера з друзями та родичами. Подружіться з друзями вашого партнера, щоб вони стали спільними.
11. Проявіть інтерес до бізнесу вашого партнера.
12. Навчіться пристосовуватися до стилю життя один одного, поважайте звички, роботу та бажання партнера.
13. Вирішуючи проблеми партнера (про які вам довірливо розповів), вирішуйте їх разом, а не за нього.
14. Будьте завжди на поготові надати психологічну допомогу партнеру, заспокоїти його, зняти психічне напруження, прийти йому на допомогу.
15. Підтримуйте щасливу довірливу атмосферу в родині. У всьому шукайте джерела щастя та задоволення.
16. Візьміть відповідальність за своє особисте та подружнє життя.
17. Розвивайте здатність розуміти та передбачати бажання та потреби інших.

18. Говоріть більше. Повідомте партнеру про свої бажання та думки щодо різних ситуацій.
19. Радьтеся з партнером у спільних питаннях. Пропонуйте свої пропозиції лише в порядку обговорення.
20. Висловлюйте своє невдоволення та претензії тактовно.
21. Поважайте звички партнера, враховуйте його думку та пам'ятайте, що в шлюбі ніхто нікому нічого не винен.
22. Постарайтеся викликати у партнера ентузіазм. Частіше розповідайте про свої заслуги, підкреслюйте свою значимість перед партнером, робіть це щиро.
23. Не пригнічуйте волю партнера, не намагайтеся переробити її відповідно до своїх очікувань.
24. Не уникай труднощів. Спільне подолання складних ситуацій – чудова можливість пізнати один одного.
25. Виявляйте увагу та повагу щедрістю.
26. Намагайтеся просити, а не вимагати. Пам'ятайте, що поруч з вами є людина, яка має такі ж права, як і ви.
27. Не маніпулюйте партнером у своїх інтересах, а активно взаємодійте.
28. Постійно вивчайте свого партнера, намагайтеся з'ясувати його інтереси та вподобання.
29. Навчіться довірливо слухати і «чути» один одного.
30. Не принижуйте честь та гідність свого партнера, особливо, коли критикуєте його.

Висновки до другого розділу

Емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування довіри в подружніх стосунках із використанням методик «Сімейне спілкування» та «Рольові очікування і домагання в шлюбі» показало такі результати.

Більшість подружжя оцінюють своє сімейне спілкування як гармонійне в усіх відношеннях. Крім того, стосунки респондентів демонструють високий рівень розвитку таких показників, як довіра у спілкуванні.

Крім того, 70% жінок і 50% чоловіків оцінюють рівень взаєморозуміння між партнерами як високий. Це може бути пов'язано з тим, що жінки демонструють більше невербальних виразів і більше говорять про свої емоційні стани та бажання, ніж чоловіки, що дає змогу чоловікам надавати інформацію, корисну для порозуміння з дружинами.

Це свідчить про те, що для цієї групи жінок у більшості сімейних ситуацій, незважаючи на порозуміння, пари не завжди приймають позицію одна одної і передбачають поведінку одна одної. Додатковий параметр «Як ви оцінюєте свого партнера по шлюбу» підтверджує певні труднощі у спілкуванні та відкритість до довіри, недостатню кількість спільних символів у 30% сімей та у 10% молодих сімей.

Результати кореляційного аналізу засвідчили, що існує значущий кореляційний зв'язок між шкалами «довіра у спілкуванні» та «взаєморозуміння у спілкуванні», між оцінкою дружини «довіра у спілкуванні» щодо чоловіка та подібністю думок подружжя, між оцінкою чоловіка «довіра у спілкуванні» щодо дружини та легкістю спілкування між подружжям, а також між шкалами «довіра у спілкуванні» та «взаєморозуміння у спілкуванні». Було виявлено значний позитивний зв'язок між оцінками чоловіками «взаєморозуміння у спілкуванні» стосовно своїх дружин і легкістю спілкування між подружжям. Таким чином, чим вищий рівень довіри і взаєморозуміння у спілкуванні, тим більше легкості у спілкуванні, і навпаки.

Також було виявлено позитивні кореляції між самооцінкою взаєморозуміння жінок і психотерапевтичним ефектом спілкування, а також між показниками взаєморозуміння чоловіків і загальними сімейними символами.

Помічено, що більша частина конфліктів між партнерами по шлюбу пов'язана з низькою ідентичністю поглядів пари на сімейне життя.

Сфери соціальної активності, домашніх обов'язків та особистої ідентифікації є найбільш важливими для досліджуваних шлюбних партнерів.

Кореляційний аналіз виявив позитивний зв'язок між довірою (відкритістю у спілкуванні) та очікуваннями подружжя щодо особистої близькості, а також між

афективною та психотерапевтичною сферами. Люди, які перебувають у шлюбі, намагаються бути турботливими, теплими й уважними одне до одного. Співвідношення рольової поведінки чоловіка і дружини визначається відповідністю між рольовими очікуваннями і рольовими очікуваннями подружжя. Наявність або відсутність спільних інтересів, життєвих цілей, уявлень і настанов, сімейних традицій і символів має значний вплив на рівень взаєморозуміння, відкритості та довіри у спілкуванні між партнерами по шлюбу.

Розроблені нами рекомендації містять основні вимоги до спілкування подружжя, а також спрямовані на становлення довірчих стосунків та оптимізацію подружніх взаємин у молодій сім'ї.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників формування довіри в подружніх стосунках дали змогу зробити такі висновки.

З аналізу наукових досліджень з проблеми формування довіри в подружніх стосунках та її соціально-психологічних чинників можна констатувати, що на сьогоднішній день у психології немає єдиної думки щодо понятійного апарату довіри, її функціонування та чинників формування.

У різних галузях психологічної науки виокремлюють три аспекти розуміння довіри, які найчастіше розглядаються як умови існування будь-якого іншого явища: довіра до світу, довіра до інших і довіра до себе. Довіра - це соціальна конструкція, сформована внаслідок соціального досвіду, і відображає позиційне ставлення до об'єкта, яке, найімовірніше, дасть йому певну владу, якщо не очікувати негативних наслідків. Довіра визначає ступінь близькості між людьми і є основою для найміцніших стосунків.

Спілкування, що ґрунтується на довірі, відіграє важливу роль як визначальний фактор взаємин людей практично в усіх соціальних ситуаціях і має особливе значення під час формування шлюбних і сімейних стосунків.

На стосунки у шлюбі впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зовнішні чинники охоплюють сукупність матеріальних і духовних умов, що існують у цьому суспільстві (наприклад, рівень економічного розвитку, політична стабільність, культурна спадщина тощо). Внутрішні чинники, що визначають особливість сімейних взаємодій, розкриваються через індивідуально-психологічні характеристики партнера по шлюбу (інтелектуальні, особистісні та соціально-психологічні характеристики подружжя).

Важливим компонентом у системі чинників, що гарантують високий ступінь прояву показників подружнього благополуччя, є довіра. Встановлення довіри між подружжям передбачає невтручання в особистий простір, терпимість, довіру до незалежних суджень і встановлення позитивного діалогу.

Міжособистісні стосунки пари гармонійні, якщо вони здатні задовольняти потреби й очікування одне одного. Це вимагає визнання того, які потреби й очікування є в кожній людині.

Емпіричні дослідження показало, що більшість подружжя оцінюють своє сімейне спілкування як гармонійне в усіх аспектах. Зокрема, довіра респондентів до спілкування у шлюбі перебуває на високому рівні: 70% жінок і 50% чоловіків оцінили рівень взаєморозуміння між партнерами як високий. Це може бути пов'язано з тим, що жінки виражають себе вербально більше, ніж чоловіки, і частіше говорять про свої почуття і бажання, що дає змогу чоловікам надавати більше інформації для взаєморозуміння з дружинами.

Це свідчить про те, що для цієї групи жінок у більшості сімейних ситуацій, незважаючи на порозуміння, пари не завжди приймають позицію одна одної і передбачають поведінку одна одної. Додатковий параметр «Як ви оцінюєте свого партнера по шлюбу» підтверджує певні труднощі у спілкуванні та відкритість до довіри, недостатню кількість спільних символів у 30% сімей та у 10% молодих сімей.

Результати кореляційного аналізу засвідчили, що існує значуща кореляція між шкалами «довіра у спілкуванні» та «взаєморозуміння у спілкуванні», між оцінкою дружини «довіра у спілкуванні» щодо чоловіка та подібністю думок подружжя, між оцінкою чоловіка «довіра у спілкуванні» щодо дружини та легкістю спілкування між подружжям, а також між шкалами «довіра у спілкуванні» та «взаєморозуміння у спілкуванні». Було виявлено значний позитивний зв'язок між оцінками чоловіками «взаєморозуміння у спілкуванні» стосовно своїх дружин і легкістю спілкування між подружжям. Таким чином, чим вищий рівень довіри і взаєморозуміння у спілкуванні, тим більше легкості у спілкуванні, і навпаки.

Також було виявлено позитивні кореляції між самооцінкою взаєморозуміння жінок і психотерапевтичним ефектом спілкування, а також між показниками взаєморозуміння чоловіків і загальними сімейними символами.

Помічено, що більша частина конфліктів між партнерами по шлюбу пов'язана з низькою ідентичністю поглядів пари на сімейне життя.

Сфери соціальної активності, домашніх обов'язків та особистої ідентифікації є найбільш важливими для досліджуваних шлюбних партнерів.

Кореляційний аналіз виявив позитивний зв'язок між довірою (відкритістю у спілкуванні) та очікуваннями подружжя щодо особистої близькості, а також між афективною та психотерапевтичною сферами. Люди, які перебувають у шлюбі, намагаються бути турботливими, теплими й уважними одне до одного. Співвідношення рольової поведінки чоловіка і дружини визначається відповідністю між рольовими очікуваннями і рольовими бажаннями подружжя. Наявність або відсутність спільних інтересів, життєвих цілей, уявлень і настанов, сімейних традицій і символів істотно впливає на рівень взаєморозуміння, відкритості та довіри у спілкуванні між партнерами по шлюбу.

Далі розглянемо складені нами рекомендації для молодих пар щодо гармонізації їхніх подружніх стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщ К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні. Чорноморськ: Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2012, №189. 84 с.
2. Бочелюк В. М. Методика та організація наукових досліджень з психології. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
3. Василець Н.М. Довіра як підгрунття толерантності у психолого-педагогічній взаємодії // Науковий вісник 1'2012 Львівського державного університету внутрішніх справ 1'2012 С.115
4. Ворожбит С.А. Методично-теоретичний підхід до аналізу та розробки концептуальних задач робочої програми емпіричного дослідження почуття довіри як чинника соціально-психологічної адаптації студентів. *Проблеми сучасної психології*, 2010. Випуск 7. С.127-139.
5. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс. – Київ : Основи, 1999. – 726 с.
6. Глазунов С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків. Дніпропетровськ : Вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту, 2017. 128 с.
7. Гридковець Л. М. Подолання подружніх конфліктів. Практична психологія та соціальна робота. Київ : Освіта, 2014. 38 с.
8. Гурко Т. А. Теоретичні підходи до вивчення трансформації інституту сім'ї. Луцк : Освіта, 2020. 54 с.
9. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах / А. С. Іващенко. // Вісник Національної академії Державної ...автор: АС Іващенко 2012. - 72 с.
10. Керіг К.П. Сімейний контекст: задоволеність шлюбом, батьківський стиль і мовна поведінка з дітьми. Москва : Питання психології, 2002. 144 с. 20.
11. Кісарчук З.Г. Психологічна допомога сім'ї. Київ : Главник, 2006. 128 с.

12. Кожем'якіна О.М. Довіра як ціннісна основа соціальної взаємодії: монографія. Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І., 2019. 424 с.
13. Кожем'якіна О.М. Довіра в сучасному соціумі // Вісник Інституту економіки та прогнозування. 2011. С. 48-53
14. Козловська Е. В. Тренінгові технології у формуванні психологічної готовності молодій сім'ї до самогармонізації / Е. В. Козловська // Соціальна робота і сучасність: теорія та практика : VI міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 трав. 2010 р. : тези доповіді. – К., 2010. – С. 121–122.
15. Костровець Л. Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства. Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2012. 459 с.
16. Кравець Н.М. Аналіз основних напрямів вивчення довіри як соціально-психологічного феномена (1) 2011. ЛьвДУВС С.56-67
17. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: [навч. посіб.] / В.П. Кравець. - Тернопіль, 1995. - 696с.
18. Лисенко Д.П. Довіра у предметному полі психологічних досліджень. Зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2018. С.196-208.
19. Максименко С. Д. Теоретичні засади психології особистості: генеза нужди. Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, Київ, 2005. Вип. 26. Т. 1. С. 3–18.
20. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування: навч. посіб. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с
21. Нападиста В. Феномен довіри у соціогуманітарному дискурсі сучасної України. Наукові записки. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Випуск 1, 2016. 207– 222
22. Омельченко Л. М. Соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї. Київ : Освіта, 2015. 250 с.
23. Помиткіна, Л. В. Психологія сім'ї: навчальний посібник. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с

24. Психологія сім'ї: навчальний посібник/За заг. ред.: В.М.Поліщука. Суми: Університетська книга, 2008. 238 с.
25. Саннікова, О. П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.
26. Семиченко В.А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. К.: Веселка, 1998. 114 с.
27. Семиченко В. А. Психологія соціальних відносин К. : Магістр-S, 1999. – 167 с
28. Стеценко Т.О. Довіра як соціальний ресурс: від теоретичної концептуалізації до пошуку механізмів практичного управління. *Грані*. Т. 21. № 6. 2018. С. 44-52.
29. Супрунець Т.А. Аксиоматичні ядра головних соціологічних підходів стосовно довіри та довірчих відносин. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*, 2013. Випуск 13. С.43-55. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/4385>.
30. Єрмакова Н. О. Психологічні особливості становлення довіри до себе в юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Н. О. Єрмакова. Київ, 2008. 205 с.
31. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
32. Шевченко Н.Ф., Цигика О.Є. Аналіз явища довіри в різних напрямках наукового знання. *Проблеми сучасної психології*. 2017. № 1(11). С. 95-100.
33. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи». Ін-т соц. та політ. психології АПН України. К., 2007. 16 с
34. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Видавництво «Астролябія», 2013. 588 с.

35. Basow S.A. *Gender Stereotypes : Traditions and Alternatives* . Monterey , 1999. P. 3 .
36. Erikson E.H. *Identity youth and Crisis*. N.Y., 1968.
37. Lahno, B.. Three aspects of interpersonal trust. *Analyse & Kritik*, 26, 30–47. 2004. DOI: 10.1515/aug-2004-0102.
38. Lenz A. *Die Methode des Networking in der Trennungs und Scheidungsberatung // Jahrbuch fuer Erziehungsberatung. Band 2*. Weinheim, 1996.
39. Mishler W. *Trust, Distrust and Skepticism about Institutions of Civil Society / W. Mishler. – Glasgow : Centre for the Study of Public Policy ; University of Strathclyde, 1995. – 125 p.*
40. Minuchin, S., Rosman, B. L., and Baker, L. *Psychosomatic Families*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2004.
41. N. S. Jacobson and A. Christensen, *Integrative Behavioral Couples Therapy* (New York: Norton, 1996).
42. Uslaner E.M. Trust as a moral value. *The Handbook of Social Capital /Ed. D. Castiglione, J.W. Van Deth, G. Wolleb*. Oxford University Press, 2008. P. 101–121.
43. Seligman A. Trust and Civil Society . *Trust and Civil Society / Eds. F. Tonkiss, A. Passey, N. Fenton, L.C. Hems*. London, 2000. P. 12–30.
44. Fukuyama F. *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press, 1995.
45. Sztompka P. *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge : Cambridge, UK : University Press, 2008. 228 p.
46. Weakland, J. “Family Therapy as a Research Arena.” *Family Process*, 2006

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.

Методика «Рольові очікування та домагання у шлюбі»

Опитувальник «Рольові очікування та домагання у шлюбі» розроблений О. Волковою і спрямований на виявлення уявлень подружжя або пари про значущість у сімейному житті таких аспектів, як: сексуальні відносини, особиста спільність чоловіка та дружини, батьківські обов'язки, професійні інтереси подружжя, господарсько-побутове обслуговування, моральна та емоційна підтримка між подружжям, зовнішня привабливість партнера. Ці показники, відбиваючи основні функції сім'ї, становлять шкалу сімейних цінностей (ШСЦ). Уточнення уявлень подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком та дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднаних шкалою рольових очікувань та домагань (ШРОП).

Таким чином, результати даної методики дозволяють виявити ієрархії сімейних цінностей подружжя або пари, а також зробити висновок про соціально-психологічну сумісність подружжя в сім'ї [34].

Ця методика має дві версії: чоловічу та жіночу. У кожній версії представлено 36 тверджень. Середній час, який займає тестування за 35 опитувальником, становить 30 хвилин.

Людині пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень, які відповідають їх статі, і висловити своє ставлення до кожного твердження, використовуючи такі варіанти відповідей: «Повністю згоден», «Загалом, це правильно», «Це не зовсім так», «Це неправильно». Після проходження опитувальника результати розподіляються за 7 шкалами.

Інтимно-сексуальна шкала (твердження № 1 – 3) – шкала значущості сексуальних взаємин у шлюбі. Високі оцінки за шкалою означають, що респондент вважає сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, ставлення до партнера істотно залежить від оцінки його як сексуального партнера.

Низькі оцінки за шкалою інтерпретуються як недооцінка сексуальних взаємин у шлюбі.

Шкала особистісної ідентифікації з партнером (твердження № 4 – 6) – шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини, партнера) на особистісну ідентифікацію зі шлюбним партнером: очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, способів проведення часу. Низькі оцінки за шкалою передбачають встановлення на особисту автономію.

Господарсько-побутова шкала вимірює встановлення подружжя на реалізацію господарсько-побутової функції сім'ї. Ця шкала, як і всі наступні, має дві підшкали: «рольові очікування» та «рольові претензії».

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 7 – 9) – оцінки розглядаються як ступінь очікування від партнера активного вирішення побутових питань. Чим вищі оцінки за шкалою рольових очікувань, тим більше вимог висуває чоловік (дружина) до участі чоловіка (дружини) в організації побуту, тим більше значення має господарсько-побутові вміння та навички партнера.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 22 – 24) відбиває установки на власну активну участь у веденні домашнього господарства. Загальна оцінка за шкалою сприймається як оцінка чоловіком (дружиною) значимості побутової організації сім'ї.

Батьківсько-виховна шкала дозволяє стверджувати про факт ставлення подружжя до своїх батьківських обов'язків.

Підшкала рольових очікувань (твердження № 10 – 12) показує виразність встановлення респондента на активну батьківську позицію шлюбного партнера.

Підшкала рольових домагань (твердження № 25 – 27) відбиває орієнтації чоловіка (дружини) на обов'язки для піклування за дітьми. Загальна оцінка шкали сприймається як показник значущості для респондентів батьківських функцій. Чим вищою є оцінка шкали, тим більшого значення надає чоловік (дружина) ролі батька (матері), тим більше він (вона) вважає батьківство основною цінністю, що концентрує довкола себе життя сім'ї.

Шкала соціальної активності відбиває установку на значущість зовнішньої соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності шлюбно-сімейних відносин.

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 13 – 15) вимірює ступінь орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер повинен мати серйозні професійні інтереси, відігравати активну громадську роль, самостверджуватись та самореалізовуватись.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 28 – 30) ілюструє вираженість своїх професійних потреб чоловіка(-ів). Загальна оцінка шкали виражає важливість позасімейних інтересів чоловіка (дружини), що є основними цінностями у процесі міжособистісної взаємодії подружжя.

Емоційно-психотерапевтична шкала виражає установку на значущість емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу.

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 16 – 17) вимірює ступінь орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях: корекції психологічного клімату в сім'ї, надання моральної та емоційної підтримки.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 31 – 33) показує прагнення чоловіка (дружини) бути сімейним «психотерапевтом».

Загальна оцінка – показник орієнтації респондентів на сучасні зразки зовнішнього вигляду.

ДОДАТОК Б.

АНКЕТА

Для жінок

1. Будь ласка, введіть ваш вік
2. Як давно ви одружені?
3. Це ваш перший шлюб?
4. Чи є у вас діти?
5. Чи живете ви разом із чоловіком або перебуваєте на відстані?

Для чоловіків

1. Будь ласка, введіть ваш вік
2. Як давно ви офіційно одружені?
3. Це ваш перший шлюб?
4. Чи є у вас діти?
5. Чи живете ви разом з дружиною або ви з дружиною віддалені один від одного?